

Mülteci Kabulünde Dış Yardım Faktörü¹

Müge MANGA² - Orhan CENGİZ³

Makale Gönderim Tarihi: 19 Aralık 2020

Makale Kabul Tarihi: 20 Ocak 2021

ÖZ

21. yüzyılda dünyanın karşı karşıya kaldığı en önemli sorunların başında mülteci krizi gelmektedir. Özellikle 2010 yılında Ortadoğu'da yaşanan toplumsal hareketler sonucunda küresel göçün mülteci sorununa dönüştüğü görülmektedir. Bu çalışmada, 2018 yılı itibariyle en fazla mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, Pakistan, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, İran, Lübnan, Bangladeş, Etiyopya, Sudan ve Ürdün'de dış yardım ile mülteci kabulü arasındaki ilişkiyi ele alınmaktadır. 1990-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre bu ülkelerde dış yardım, ekonomik büyüme ve küreselleşme mülteci sayısını pozitif yönde etkilerken nüfus artışı mülteci sayısını negatif yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Dış Yardım, Göç

JEL Sınıflandırması: F22, F35, O15

¹ Bu çalışma, 15-17 Ekim 2020 tarihleri arasında Konya'da düzenlenen Uluslararası Katılımlı Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi (IERFM)'nde özet bildiri olarak sunulan "Mülteci Kabulünde Dış Yardım Faktörü: Türkiye Örneği" başlıklı çalışmanın genişletilmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, e-mail: mboga@erzincan.edu.tr, GSM: 0533 591 89 86, Orcid ID: 0000-0003-2675-2182

³ Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Pozantı Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi, e-mail: ocengiz@cu.edu.tr, GSM: 0535 315 85 19, ORCID ID: 0000-0002-1883-4754

The Foreign Aid Factor In Acceptance Of Refugee

Abstract

The refugee crisis is one of the most important problems facing the world in the 21st century. Especially in 2010, due to the Middle East's social movements, global migration has turned into a refugee problem. This study has examined the relationship between foreign aid and refugee acceptance in Turkey, Pakistan, Uganda, the Democratic Republic of Congo, Iran, Lebanon, Bangladesh, Ethiopia, Sudan, and Jordan, which most refugees hosted by the year 2018. According to the analysis results made using the data of the 1990-2018 period, foreign aid, economic growth, and globalization positively affect the number of refugees, while population growth negatively affects the the number of refugees in these countries.

Keywords: Refugee, Foreign Aid, Migration

Jel Classification: F22, F35, O15

1. Giriş

Son yirmi yılda, gelişmiş demokrasilerde hükümetler, özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelen düşük vasıflı göçü azaltmak için tasarlanmış politikalar uygulamışlardır. Göçün başlıca itici güçlerinden biri, geçmişte söz konusu ülkeye giden eş, etnik grup, arkadaş ve ailenin yarattığı göç ağının varlığıdır. Bu "zincir göç" potansiyel göçmenlere yeni bir ülkeye taşınma ile ilgili maliyetleri ve riskleri azaltan bilgi ve sosyal destek sağlamaktadır. Dolayısıyla, gelecekteki göçün önemli göstergelerinden birisi, mevcut durumda ev sahibi ülkedeki göçmenlerin sayısıdır. Bu göçü engellemek isteyen politika yapıcıları, göç veren ülkeye yönelik dış yardım sağlama yoluna gitmektedir. Sınırdaki güvenlik önlemleri, yerel dil yeterlilikleri, vatandaşlık testleri ve beceri gereksinimleri gibi göçü kısıtlamaya yönelik önlemler kısmi olarak göçü azaltsa da göçmen akımını tamamen durduramamaktadır. Son yıllarda göçün durdurulamadığı durumlarda göçü önlemeye yönelik olarak göç veren ülkeye dış yardım yapılması yönünde bir politika aracının benimsendiği görülmektedir. Göç veren ülke dış yardım yoluyla ücretleri artırma, temel hizmetleri genişletme, eşitsizliği azaltma, sağlık ve eğitim hizmetlerini

iyileştirerek potansiyel göçün önüne geçmeye çalışmaktadır (Bermeo ve Leblang, 2015: 629-631).

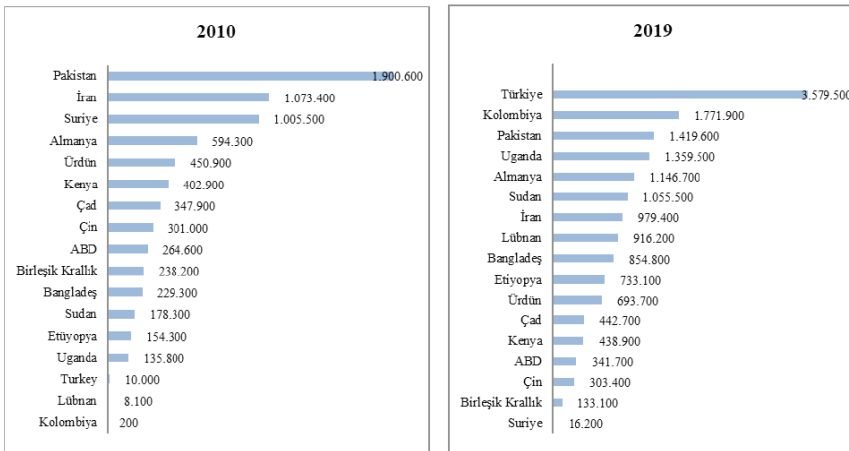
Dış yardım ve göç arasındaki bağlantı ampirik olarak yeterli derinliğe sahip olmamakla birlikte, literatürde dış yardımın göç hareketliliği üzerindeki etkisinin olumlu olduğuna dair fikir birliğinin söz konusu olduğu görülmektedir. Dış yardımın özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir ve bütçe kısıtı kanalıyla göçü etkilemesi beklenmektedir. Gelir kanalında, dış yardım harcanabilir geliri artırarak göçü azaltırken bütçe kısıtı kanalında ek servetin göç veren ülkelerde nüfusun önemli kısmı için göç maliyetlerini finanse etmesi beklenmektedir. Bu aktarım mekanizması, göçmen çıkışlarındaki yardım kaynaklı artışların tam tersine de yol açabilir. Bütçe kısıtlamalarının gevşetilmesinin göçü daha uygun hale getirebilme durumu da söz konusudur (Lanati ve Thiele, 2017). Dış yardımın gelir mekanizması yoluyla göçü zorlaştıran yönüne ilave olarak göç veren ülkedeki azaltılmış baskı yoluyla siyasi hakları ve göç hareketliliğini kontrol altına alacak sınır güvenliğini iyileştirilmesi beklenmektedir. Diğer taraftan bütçe kısıtıyla karşı karşıya kalan bireylere dış yardım birtakım fırsatlar sunmakta, bilgi ve becerilerinin iyileşmesini sağlayarak göçü teşvik edici koşulları da beraberinde getirmektedir. Eğitim, gelişmekte olan ülkelerdeki bireylerin göç tercihlerini koşullandıran önemli bir faktör olduğundan, dış yardım eğitim seviyesi yoluyla da göçü etkilemektedir. Eğitimli nüfus, özellikle kalkınma yardımı arttıkça, göç etmek için daha az mali teşvike sahip olmaktadır. Bununla birlikte, daha düşük eğitim seviyesine ve daha az yerel fırsata sahip bireyler, dış yardım kaynakları kendilerine uygun hale geldikçe, daha iyi iş arama sürecinden çıkma eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin düşük ve orta eğitimli kesimlerini hedefleyen yardım projeleri, bu kesimlere daha fazla ekonomik kaynak, yeni beceriler ve göç fırsatları hakkında bilgi sağladığı ölçüde göç etme eğilimini artırmaktadır (Gamso ve Yuldashev, 2017: 7).

Bahsedilen bu teorik yaklaşımlar göçün değişen yapısı karşısında farklı bir seyre bürünmüştür. Göçmen hareketliliğinden mülteci krizine dönüşen bireylerin hareketliliği yeni bir tartışmayı gündeme getirmiştir. AB ülkeleri Orta Doğu'da yaşanan mülteci akımı durdurmak için sınır güvenliğini artırarak mülteci girişini kontrol altına almaya çalışmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin raporuna göre mülteci sayısı 2010'da yaklaşık 10 milyondan 2019'un sonunda 20,4 milyona çıkmıştır. 2010 yılında en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ilk on ülke Pakistan, İran, Suriye, Almanya, Ürdün, Kenya, Çad,

Çin, ABD ve Birleşik Krallık iken 2018 yılında benzer bu tablonun biraz değiştiği görülmektedir. 2018 yılında en fazla mülteci barındıran ülkeler Türkiye (3.7 milyon), Pakistan (1.4 milyon), Uganda (1.1 milyon), Sudan (1 milyon), Almanya (1.063 milyon), İran (979.400), Lübnan (949.700), Bangladeş (906.600), Etiyopya (903.200) ve Ürdün (715.300)'dür (UNHCR, 2018). 2019 yılında en fazla mülteci barındıran ülkeler ise Türkiye, Kolombiya, Pakistan, Uganda, Almanya, Sudan, İran, Lübnan, Bangladeş ve Etiyopya olmuştur. 2019 yılında tıpkı 2010 yılında olduğu gibi yerinden edilen insanların beşte üçüne on ülke ev sahipliği yapmıştır. Ancak, sadece Pakistan, Almanya ve İran, her iki dönemde mültecilere ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Coğrafi yakınlık, mülteciler için önemli bir faktör olmaktadır. Söz konusu dönemde mültecilerin dörtte üçünden daha fazlası kendi ülkelerine yakın ülkelere yönelmiştir (UNHCR, 2019).

Suriye, 2014'ten itibaren mülteci gönderen ana ülke olmuştur. 2019'un sonunda 6,6 milyon Suriyeli mülteci dünya çapında 126 ülkeye dağılmıştır. Bu mültecilerin büyük çoğunluğu (% 83'ü) komşu ülkelere/bölgelere akmıştır. Türkiye, en fazla sayıda Suriyeli mülteciye (3,6 milyon) ev sahipliği yapmaya devam ederken, onu Lübnan (910,600), Ürdün (654,700), Irak (245,800) ve Mısır (129,200) takip etmektedir. Yakın bölgenin dışında Avrupa'da ise Almanya (572,800) ve İsveç (113,400) en fazla Suriyeli mülteci nüfusuna sahip ülke konumundadır.

Şekil 1. Yerinden Edilen İnsanların Gittiği Ülkeler

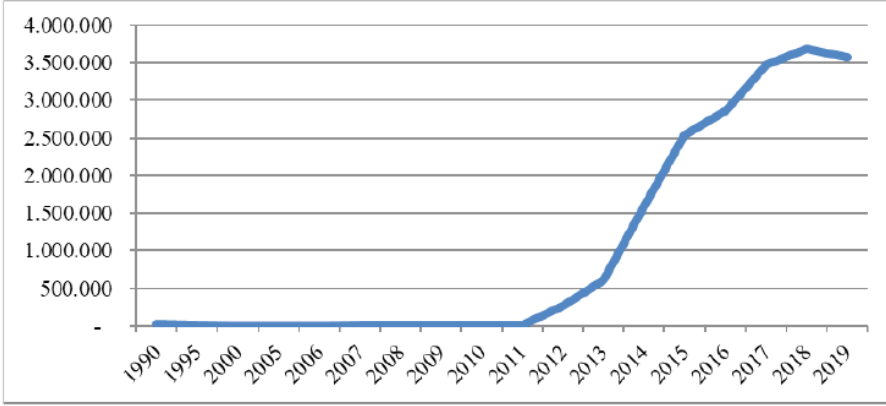

Panel (a)

Panel (b)

Mülteci konumundaki bireylerin, 2010 yılı itibariyle gittikleri ülkeler Şekil 1'in Panel (a) kısmında gösterilmektedir. Görüldüğü gibi Pakistan (1.900.600), İran (1.073.400) ve Suriye (1.005.500) en çok gidilen ülke olurken, Suriye 2010'lu yıllardan sonra yaşanan mülteci krizinin merkezi konumundaki ülke olmuştur. 2019 yılında, Türkiye en fazla mülteciye ev sahipliği yapmakla birlikte, gelen insanların çok büyük bir bölümünü Suriyeli mülteciler oluşturmuştur. Bu açıdan ele alındığında Türkiye'ye yönelik mülteci akımlarına ayrı bir parantez açılması gerekmektedir.

Şekil 2. Türkiye'deki Mülteci Sayısı

Kaynak: World Bank (2020)

Jeopolitik koşullar nedeniyle Avrupa'da artan mülteci sayısı ekonomik ve siyasal etkiler kadar fiziksel, mental, sosyal ve sağlık problemleri yaratma potansiyeli açısından tartışılan bir durum haline gelmiştir (Schilling vd., 2017: 295).

Son dönemde özellikle Suriye'de meydana gelen krizle beraber, Türkiye yoğun mülteci akımıyla karşı karşıya kalmıştır (Yıldız, 2019: 699). Bu doğrultuda, AB ülkeleri kendilerine yönelen göç dalgalarını Türkiye'ye çekmek ve ağırlıklı olarak Suriye tarafından kendilerine yönelen mülteci akımını engellemek için Türkiye ile 18 Mart 2016'da anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre (Idriz, 2018: 66; www.bbc.com):

- Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler, masrafları AB tarafından karşılanmak suretiyle iade edilecek;

- BM kriterleri doğrultusunda, Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir diğer Suriyeli AB'ye yerleştirilecek;
- Türk vatandaşlarına yönelik vize şartının en geç 2016 yılı Haziran ayı sonuna kadar kaldırılması amacıyla tüm üye devletlerle vize serbestleştirme yol haritasının uygulanmasını hızlandırmak;
- Mart ayının sonundan önce projenin ilk ayağının finansmanını sağlamak için başlangıçta tahsis edilen 3 milyar avronun ödemesini hızlandırmak. Ayrıca kaynaklar tamamen kullanılma aşamasına geldiğinde ve yükümlülükler yerine getirildiğinde 2018 sonuna kadar AB tarafından ilave 3 milyar avroluk fonun devreye sokulması;
- Türkiye ile AB ilişkilerin yeniden canlandırılması hedeflenmiştir.

Görüldüğü gibi mülteci kabul etmeyen AB ülkeleri, Türkiye'ye yönelen mültecilerin orada kalması için maddi finansal yardım başta olmak üzere vize muafiyeti, AB üyeliğinde bazı ilerlemelerin kaydedilmesi gibi taahhütlerle yeni politikalar üretmeye çalışmıştır. Bu açıdan donör ülke (yardım yapan) konumundaki AB'nin mülteci girişlerini engellemek için dış yardım gibi araçları yürürlüğe koyması, Türkiye açısından mülteci kabulünde dış yardımın etkili bir unsur olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'nin en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumunda olmasına rağmen mülteci sayısı ile dış yardım arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için mülteci kabul eden diğer ülkelerin de koşulları dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin 2018 yılı raporuna göre en fazla mülteci barındıran on ülkede⁴ (Türkiye, Pakistan, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, İran, Lübnan, Bangladeş, Etiyopya, Sudan ve Ürdün) dış yardım-mülteci akımı arasındaki ilişki farklı bir perspektiften ele alınarak dış yardımların mülteci kabulüne etkisi araştırılmıştır.

⁴ 2018 yılı raporuna göre Almanya ilk on ülke arasında olmasına rağmen yardım alan ülke konumunda olmaması nedeniyle on birinci sırada yer alan Demokratik Kongo Cumhuriyeti analize dâhil edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak dış yardımın göçmen akımı üzerindeki etkisini ele alan yaklaşımlar açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ilgili yazında yapılan ampirik çalışmaların sonuçları özetlenerek, sonraki bölümde, model, veri ve yöntemin detayları ele alınmıştır. Dördüncü bölümünde ampirik bulgulara yer verilen çalışmanın son bölümünde ise elde edilen sonuçlar politika önerileriyle tartışılmaktadır.

2. Ampirik Literatür

Göç ile ilgili ampirik literatürde yer alan çalışmaların kapsamı göz önüne alındığında, ağırlıklı olarak toplam yardımların göçmen akımına etkisini inceleyen çalışmaların varlığının yanında, farklı yardım türleri ile göçmenlerin eğitim durumlarını ele alan çalışmaların da söz konusu olduğu görülmektedir. Aşağıda ilgili alanda yapılan çalışmaların bazılarının ulaştığı bulgulara yer verilmektedir.

Berthelemy vd. (2009), gelişmekte olan, yükselen ve geçiş ekonomilerini kapsayan 187 göç veren ülke ile göç alan 22 OECD ülkesini içeren araştırmasında, dış yardım ile göç arasında 7,348 ABD doları (PPP 2000 yılı fiyatlarıyla) eşik değerinde ikame ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmaya göre, bu eşik değerinin altındaki ülkelerde ise dış yardım ile göç arasında değiş-tokuş (trade-off) ilişkisi söz konusu olmaktadır.

Azam ve Berlinschi (2009) çalışmasında, 1995-2005 dönemi verileri kullanılarak Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) üyesi ülkeler için yaptıkları tahminde, dış yardım ile göç arasında değiş-tokuş olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ugarte ve Verardi (2010), dış yardım-göçmen akımı arasındaki ilişkiyi daha farklı perspektiften ele alarak vasıflı ve vasıfsız göçmenler üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonuçları, dış yardımın vasıfsız göçmenden ziyade vasıflı göçmen akımı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Vasıflı göçmenler açısından dış yardım, işlem ve bilgi maliyetini azaltma, okullaşma oranının dağılımını iyileştirme ve likidite kısıtlamalarını azaltma gibi mekanizmalarla vasıflı göçü teşvik etmektedir.

Bermeo ve Leblang (2015) çalışmasında, 1993-2008 dönemi verileri kullanılarak; donör ülkenin göçmen veren ülkelerde kalkınmayı sağlayarak yardım yapan ülkeye göçün önüne geçilebileceğini ve hâlihazırda yardım yapan ülkede bulunan göçmenlerin anavatanlarına daha fazla yardım yapılması için lobi faaliyetlerinde bulunduğu şeklindeki birbirini tamamlayan hipotezler test edilmiştir. 22 OECD (donör) ülkesi ve 150'den fazla yardım alan ülkeden oluşan veri seti kullanılarak

elde edilen tahmin sonuçları, yardım alan ülkelerden gelerek donör ülkede yaşayan göçmen sayıları ile donör ülkeden göç veren ülkeye yardım arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan göç alan ülkeler, göç veren ülkelere yönelik yardım politikaları yoluyla kendilerine yönelik göçün itici faktörlerini azaltmak istemektedir.

Lanati ve Thiele (2017), 28 donör ülke ve 136 yardım alan ülkeyi kapsayan örneklem için 1995-2014 dönemi verileri kullanılarak yaptıkları analizde toplam dış yardım ile göç oranları arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koyan bulgulara ulaşmışlardır. Ayrıca, bireysel dış yardım seviyesinde, yardımın göç üzerindeki (pozitif) ağ ve (olumsuz) gelir etkilerinin ortadan kalkma eğilimi söz konusudur. Bu da bir donörün yardımının diğer donörün göçmen oranlarına yayılan negatif etkisinin önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla elde edilen bulgulardan çıkarılan genel sonuca göre zengin ülkelerdeki politika yapıcılarının dış yardımı göçmen akımını engellemede önemli bir araç olarak kullanabilmektedir. Fakat bunun için kolektif hareket edilmesi gerekmektedir.

Gamso ve Yuldashev (2017), dış yardımın farklı türlerinin göçmenler üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında dikkat çekici sonuçlara ulaşmıştır. 1985-2010 dönemini kapsayan zaman periyodunda 101 düşük ve orta gelirli ülkeler üzerine yapılan analizin bulgularına göre, yönetim yardımı (devlete, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yapılan yardım) göçü azaltırken ekonomik ve sosyal yardımlar göç üzerinde herhangi belirleyici bir etkiye sahip değildir. Bu sonuçlar, yönetim yardımının eğitimsiz bireyleri göç etmeye zorlayan itici faktörleri azalttığını göstermektedir. Bu tür yardımların gelişmekte olan ülkelerde göçü azaltmasının nedeni, siyasi ve sosyal kurumlar üzerinde olumlu etkinin yaratılması, yolsuzluğun azaltılması, siyasal hakların artması, kamu ve sivil toplum gruplarına yönelik hizmetlerin iyileştirilmesidir. Ekonomik ve sosyal yardımların göç üzerinde etkili olmaması, yine kurumsal faktörler temelinde açıklanmaktadır. Kamu sektörünün verimsiz olması, hesap verilebilirlik ve şeffaflığın olmaması gelir seviyesi düşük bireyleri göçe yönlendiren itici faktörlerdir.

Gamso ve Yuldashev (2018) çalışmasında, yardım alan 103 ülkede 1995-2010 dönemi verileriyle kırsal ve kentsel alanlara yönelik yardımın buradaki göçmenler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre kırsal kalkınmaya yönelik yardım ile göç oranları arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Kırsal yardım, kamu sektörü ve diğer alanlarda yarattığı olumlu dışsallık nedeniyle göçü caydırmakta-

dır. Buna karşılık, kentsel kalkınma yardımı ile göç arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Menard ve Gary (2018), 22 Kalkınma Yardım Komitesi ülkesi ve 153 yardım alan ülkede 2000-2010 dönemini kapsayan veri setini kullanarak karşılıklı yardım, ticaret ve göçmen akımları arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalarında, gelişmekte olan ülkelerle artan yardım ve ticaretin kısa vadede göçü kontrol altına almada başarısız olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuç, göçmen gönderen ülkelerde kalkınmayı teşvik etmenin ve göçü kontrol altına almak için bu ülkelerle ekonomik işbirliğinin artırılması gerektiğini ileri süren yaklaşımlar ile farklılaşmaktadır.

Dreher vd. (2019), 141 ülkeden Kalkınma Yardım Komitesinin ülkelere yönelik mülteci akımının dış yardımlarla olan bağlantısını araştırmıştır. 1976-2013 dönemi verileri kullanılarak yapılan tahminde, yardımların kısa vadede mülteci çıkışları üzerinde güçlü bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yalnızca on yıldan daha uzun süreli periyotta yardımın mülteci çıkışlarını azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kısa vadede yardım yapan ülkelerde artan mülteci girişleri, toplam yardımlar içerisinde insani yardımın payının yüksek olmasıyla beraber mülteci girişleri kısa ve orta vadede azalmaya başlamaktadır.

Clist ve Restelli (2020) çalışmasında İtalya'ya yönelik düzensiz göçlerin yardım politikalarıyla azalıp azalmadığını test edilmiştir. 2003-2016 periyoduna ait verilerle 147 göç veren ülke için yapılan tahmin sonuçları, dış yardımın düzensiz göçle birlikte düzenli göç üzerinde de anlamlı etkiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

Murat (2020), 113 gelişmekte olan ülkeden 14 OECD ülkesine yapılan sığınma başvuruları ile karşılıklı yardım arasındaki ilişkiyi 1993-2013 periyodu verileriyle ele almıştır. Bulgular, yoksul ülkelere gelen sığınma başvurularının yardım seviyesiyle birlikte azaldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla kısa ve uzun vadede sığınma başvuruları ile yardım negatif ilişkilidir. Ülke özelinde elde edilen bulgular, kişi başına geliri medyan seviyesinin altında olan ülkelere yapılan yardımlarda meydana gelen % 10'luk bir artışın, sığınma başvurularında ertesi yıl % 0,6'dan fazla ve uzun vadede % 3'lük azalmaya yol açtığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan daha az yoksul ülkelere gelen sığınma başvuruları ile ikili yardım arasındaki ilişki kısa vadede pozitif, orta vadede ise negatif yöndedir.

Ampirik çalışmaların genel kapsamı dikkate alındığında dış yardım faktörünün doğrudan göçmen akımları ile ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Son yıllarda göçmen hareketliliğinin kapsamı dikkate alındığında klasik göç yaklaşımlarının dışına çıkılan gelişmeler yaşanmaktadır. AB, Mart 2016'da Türkiye ile yapılan anlaşma gereği mültecilerin Türkiye'ye gönderilmesi koşuluyla 6 milyar dolarlık finansal yardımla birlikte Türkiye vatandaşlarına yönelik AB'ye girişte vize kolaylığı gibi vaatlerde bulunmuştur. Dolayısıyla dış yardımın mülteci kabulüne olan etkisi farklı bir çerçeve haline gelmektedir. Bu amaçla dış yardım-göç ilişkisinin klasik bakış açısından farklı olarak dış yardımın ülkelerin mülteci kabulüne olan etkisi hâlihazırda 2019 yılı itibariyle en yüksek mülteci barındıran ülke konumundaki Türkiye özelinde incelenerek farklı bir bakış açısının geliştirilmesine kaynaklık edilmesi amaçlanmıştır.

3. Veri, Model ve Yöntem

Bu çalışmada, 2018 yılı itibariyle en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkelerden olan Türkiye, Pakistan, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, İran, Lübnan, Bangladeş, Etiyopya, Sudan ve Ürdün için 1990-2018 yıllarındaki dış yardım ile mülteci kabulü arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Ayrıca, kurulan modelde mülteci akımını etkilediği düşünülen önemli göstergelerden olan ekonomik büyüme, küreselleşme ve toplam nüfus göstergeleri de bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Dreher vd. (2019) çalışmasını takiben oluşturulan modelin fonksiyonel gösterimi;

$$(MÜL_{it}) = f(FAID_{it}, GDP_{it}, KOF_{it}, POP_{it}) \quad (1)$$

şeklinde dir.

$$\ln(MÜL_{it}) = \beta_{i0} + \beta_{i1}\ln FAID_{it} + \beta_{i2}\ln GDP_{it} + \beta_{i3}\ln KOF_{it} + \beta_{i4}\ln POP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

(2) nolu modelde yer alan $\ln MÜL_{it}$, mülteci sayısını, $\ln FAID_{it}$, dış yardımı, $\ln GDP_{it}$, 2010 yılı sabit fiyatları cinsinden reel GSYH'yi, $\ln KOF_{it}$, genel küreselleşme endeksini, $\ln POP_{it}$, toplam nüfusu ve son olarak ε_{it} ise hata terimini ifade etmektedir. Değişkenlerden, mülteci sayısı, toplam nüfus, dış yardım ve ekonomik büyüme verileri World Development Indicators (WDI) veri tabanından, küreselleşme endeksi ise Gygli vd. (2019) çalışmasından elde edilmiştir.

Yapılan analizin ilk aşamasında, panel grubunu oluşturan seriler arasındaki ekonomik, politik vb. alanlardaki bağımlılığın test edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yapılan Pesaran (2004) tarafından önerilen CD testinden faydalanılmıştır. CD testi hesaplamasında, her birimin

kendisi dışında kalan tüm birimlerle otokorelasyonu ve N birim boyuttaki otokorelasyon sayısı ise $N*(N-1)$ kadar hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2017: 105).

Denekli panel için CD testi;

$$D = \sqrt{\left(\frac{2T}{N(N-1)}\right) \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\hat{\rho}_{ij} - 1)} \sim N(0,1) \quad (3)$$

denklemleri ile hesaplanmaktadır. Ayrıca belirlenen kesitlerin kendilerine özgü dinamiklere sahipliğini gösteren eğim homojenitesinin sınanması amacıyla Swamy (1970) testinden faydalanılmıştır. Bu test için, kesitler arasında homojen bir ilişki olduğunu gösteren hipotez;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_N = \beta \quad (4)$$

şeklinde kurulmaktadır (Swamy, 1970: 320).

Panel grubunu oluşturan serilerin yatay kesit bağımlılığına sahip olması ve eğim heterojenliği özelliğini göstermesine bağlı olarak serilerin birim kök sınavında Pesaran (2007) tarafından ortaya atılan Yatay kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (Cross-Sectionally Augmented IPS-CIPS) testinden faydalanılmıştır. CIPS testi, Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross-Sectional Augmented Dickey-Fuller) testinden türetilmektedir. Ayrıca Pesaran (2007) tarafından her bir yatay kesite ait (ülkelere) birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak panelin geneli için hesaplanan birim kök testlerinden Yatay kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (Cross-Sectionally Augmented IPS-CIPS) elde edilebilir. CADF istatistiğinin ortalaması olan CIPS;

$$CIPS = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (5)$$

şeklinde elde edilir (Pesaran, 2007:276).

(Kritik değerler, Pesaran (2007) çalışmasından alınmaktadır.)

Yatay kesit bağımlılığına sahip ve eğim heterojenliği özelliği gösteren farklı düzeyde durağan olan seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkinin tespit edilmesinde ise Mallick vd. (2016), Magweva & Sibanda (2020) gibi çalışmaların yöntem kısımları takip edilerek Panel ARDL testinden faydalanılmıştır. Panel ARDL yöntemi, Pesaran vd. (1999) tarafından ortaya konulan, havuzlanmış grup tahmincisi (pooled mean grup-PMG) ve grup tahmincisi (mean grup-MG) gibi çeşitli tahmin-

çerçevesinde bir yöntemdir. Bu çerçevede; uzun dönem ilişkileri gösteren (1) nolu modelin panel ARDL denklemi;

$$\text{LnMÜL}_{it} = \alpha_i + \sum_{j=1}^p \beta_{ij} \text{Ln(MÜL)}_{it-j} + \sum_{j=0}^q \delta_{ij} \text{LnFAID}_{it-j} + \sum_{j=0}^k \varphi_{ij} \text{LnGDP}_{it-j} + \sum_{j=0}^l \gamma_{ij} \text{LnKOF}_{it-j} + \sum_{j=0}^m \theta_{ij} \text{LnPOP}_{it-j} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

şeklinde yazılmaktadır. Burada yer alan $i=1,2,3,\dots,N \rightarrow$ yatay kesit sayısını, $t=1,2,3,\dots,T$ ise zaman boyutunu ifade etmektedir.

Ayrıca, Panel ARDL modelinin hata düzeltme formları ise,

$$\Delta(\text{MÜL})_{it} = \sum_{j=1}^{p-1} \beta'_{ij} \text{Ln(MÜL)}_{it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta'_{ij} \text{LnFAID}_{it-j} + \sum_{j=0}^{k-1} \varphi'_{ij} \text{LnGDP}_{it-j} + \sum_{j=0}^{l-1} \gamma'_{ij} \text{LnKOF}_{it-j} + \sum_{j=1}^{m-1} \theta'_{ij} \text{LnPOP}_{it-j} + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

şeklinde ifade edilebilir. Denklemlerde yer alan β'_{ij} , hata düzeltme katsayısını, değişkenlerin düzey değerlerindeki parametreler uzun dönem, birinci farkları üzerine konulan parametreler ise kısa dönem katsayıları ifade etmektedir (Nazlıoğlu, 2011: 74)

4. Bulgular

Yapılan analizin ilk kısmında seriler için uygulanan yatay kesit bağımlılığı sınaması yönelik testin bulguları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Bulguları

Değişkenler	CD-test	p-değeri	corr	abs(corr)
LnMÜL	9.74	0.000	0.270	0.440
LnFAID	11.50	0.000	0.318	0.511
LnGDP	22.56	0.000	0.625	0.736
LnKOF	34.35	0.000	0.951	0.951
LnPOP	35.74	0.000	0.989	0.989

Tablo 1'de yer alan bulgular, belirlenen değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığı yönündeki boş hipotezin reddedildiği, dolayısıyla kesitler arasında ekonomik, politik vb. yönden ilişkinin olduğu sonucunu doğrulamaktadır.

Tablo 2: Swamy Homojenlik Testi Bulguları

	LnMÜL	LnFAID	LnGDP	LnKOF	LnPOP
Test İstatistiği	724.95	1170.22	7598.84	848.64	6804.37
Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

Tablo 2'de tahmin sonuçları verilen Swamy eğim homojenliği test bulgularına göre ise serilerin her birinin kendi bireyselinde heterojen bir yapısı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı ve serilerin eğim heterojenliği özelliği göstermesi durumunda kullanılabilen

ikinci nesil birim kök testlerinden CIPS testi bulguları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. CIPS Birim Kök Testi Bulguları

Değişkenler	CIPS Birim Kök Testi		
	Düzy Seviyede	1. Farkında	Sonuç
LnMÜL	-1.73	-4.24***	I(1)
LnFAID	-2.71***	-	I(0)
LnGDP	-1.547	-2.86***	I(1)
LnKOF	-2.01	-4.49***	I(1)
LnPOP	-3.022***	-	I(0)

Not: **,***; sırasıyla % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik Değerler: %10(-2.1), %5(-2.22), %1(-2.44)

CIPS birim kök testi bulgularına göre LnFAID, LnPOP değişkenleri düzeyde durağan I(0) iken, LnMÜL, LnGDP ve LnKOF değişkenleri birinci farkında I(1) durağanlık göstermektedir. Yapılan analizin devamında, seçilen ülkelerdeki değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişki analiz edilmektedir. Bu doğrultuda uygulanan Panel ARDL testi bulguları Tablo 4'te verilmektedir. Yapılan Hausman testi bulgularına göre, olasılık değerinin % 5'ten büyük olması dolayısıyla Panel ARDL/PMG testi bulgularının yorumlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4: Panel ARDL/PMG Testi Bulguları

Değişkenler	Katsayı	Olasılık
Kısa Dönem		
lnFAID	-0.717	0.005
lnGDP	2.779	0.656
lnKOF	-0.536	0.863
lnPOP	211.703	0.390
ECT(-1)	-0.44	0.092
Uzun Dönem		
lnFAID	1.546	0.000
lnGDP	2.502	0.000
lnKOF	1.878	0.050
lnPOP	-3.974	0.000
Sabit	5.733	0.006
Hausman Testi χ^2 (Olasılık)	1.71 (0.425)	

Elde edilen panel ARDL testi bulgularına göre seçilmiş ülkelerde uzun dönemde, dış yardımlar mülteci sayısını pozitif yönde etkilemekte-

dir. Ayrıca mülteci sayısı ile ekonomik büyüme ve küreselleşme arasında da benzer biçimde pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Belirlenen değişkenlerden nüfus artışı ise mülteci sayısını uzun dönemde negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca kısa dönemde, mülteci sayısı ile dış yardımlar arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olmakla birlikte negatif yönlü olduğu görülmektedir. Kurulan model için belirlenen hata düzeltme katsayısının negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı olması, modelde oluşabilecek olan şokların ortalama iki yıl içerisinde etkisinin ortadan kalkacağını, dolayısıyla hata düzeltme mekanizmasının işleyeceğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular, dış yardım faktörünün ülkelerin mülteci kabulüne pozitif etkisi olduğunu göstermektedir. Bu ülkeler dış yardım aldıkça mültecilere yönelik programları hayata geçirebilecek kaynaklara sahip olabilmektedir. Dreher vd. (2019)'ye göre dış yardımın etkinliğini artırabilmek ve hızlı sonuçlar alabilmek için politika yapımcıların yardımları ya doğrudan insani yardım şeklinde yapmaları veya doğrudan mülteci gönderen ülkeler yerine bu ülkelerin komşularına yapmaları gerekmektedir (Dreher vd., 2019: 144). Bu açıdan mülteci gönderen ülkelerin komşusu veya yakını konumundaki ülkelere yapılan yardımlar bu ülkelerin yakın çevresinden gelen mültecileri kabul etmelerinde etkili faktörlerden birisi olabilmektedir.

5. Sonuç

21. yüzyılın uluslararası ekonomi-politik yapısına yön veren gelişmelerinden birisi mülteci krizidir. Birçok disiplinin yakından ele aldığı göç olgusundan daha dinamik ve bir o kadar da kompleks yapıya sahip olan mülteci akımları küresel koordinasyonun gerekliliğini öne çıkaran temaların başında gelmektedir. Çok geniş ölçekte ele alınan göç olgusunda ekonomik, politik, sosyal, kültürel, teknolojik hususların önemli rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Daha iyi ekonomik ve yaşam koşullarına sahip ülkelere giden göçmenleri bu kararlarından caydıracak araçlardan birisi dış yardımlardır. Buna göre göç veren ülkeye yönelik olarak göç alan (donör) ülkeler dış yardımda bulunarak bu ülkelerde eğitim, sağlık, temel ihtiyaçlar ve kamusal hizmetler gibi alanlarda iyileştirmeler sağlanarak göç etmeyi cazip olmaktan çıkarmak istemektedir. Elbette ki doğrudan dış yardımla göçün önüne geçilebilmesi için göç veren ülkedeki politik ve kurumsal yapının da iyileşmesi gerekmektedir. Çünkü donör ülkelerin yaptığı yardımın etkili sonuçlar verebilmesi bu kaynaklara erişimin önünde engellerin olmamasına bağlıdır.

2010'lu yılların başında Orta Doğu'da başlayan toplumsal hareketler sonucunda başka yerlere göç etmeye başlayan bireyler birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Özünde göçten ziyade mülteci ve sığınma kategorilerine dâhil olan hareketlilik, dünyanın gündemine oturan en önemli sorun haline gelmiştir. Bu sorunların yarattığı etkileri en yakından hisseden ülke Türkiye olmuştur. Bu açıdan Türkiye'nin mülteci kabulü noktasında özel bir yeri vardır. Türkiye ile birlikte AB ülkeleri söz konusu sürece dâhil olan diğer gruptur. Mülteci akımlarının Türkiye ile AB'yi yakından etkilemesinin nedeni önemli derecede mülteci akımıyla karşı karşıya kalmalarıdır. Özellikle AB ülkeleri mültecilerin girişini engellemek adına sınır güvenliğini artırmıştır. Daha da önemlisi önemli bir kısmının Türkiye'de kalması için finansal yardımla beraber Türk vatandaşlarına vize kolaylığı sağlama ve AB üyeliğinde yeni adımların atılması gibi konularda Türkiye ile Mart 2016'da anlaşma yapmıştır. Yapılan finansal yardımın Türkiye'nin mülteci kabulünde ne kadar etkili olacağı merakla beklenen bir soru olmuştur.

Bunun yanında söz konusu süreçte Türkiye ile birlikte mülteci girişleri diğer birçok ülkeyi de etkilemiştir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin 2018 yılı raporuna göre en fazla mülteci barındıran on ülke için (Türkiye, Pakistan, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, İran, Lübnan, Bangladeş, Etiyopya, Sudan ve Ürdün) dış yardım-mülteci akımı arasındaki ilişki farklı bir perspektiften ele alınarak dış yardımın mülteci kabulüne etkisi araştırılmıştır. Panel ARDL yöntemiyle yapılan tahmin sonuçları incelendiğinde dış yardım, ekonomik büyüme ve küreselleşme mülteci sayısını pozitif etkilerken nüfus artışı negatif etkilemektedir.

UNHCR (2019) belirttiği gibi mülteci akımlarının çok önemli bir bölümü (dörtte üçü) genellikle komşu ülkelere yöneliktir. Gelişmiş ülkeler daha iyi yaşam standardı gibi nedenlerle kendilerine yönelik mülteci akımını engellemek veya kısıtlamak adına mülteci gönderen ülkelerin komşusu konumundaki ülkelere dış yardımda bulunma gibi politikalar aracılığıyla mültecileri komşu ülkelerin kabul etmesini talep edebilmektedir.

Mülteci kabulü noktasında dış yardım faktörünün literatürdeki yeri göz önüne alındığında çok geniş olmadığı görülmektedir. Güncelliğini ve önemini koruyan bu konuda farklı ülke gruplarında mülteci kabulünü etkileyebilecek diğer faktörlerin de etkisi dikkate alınarak dış yardım-mülteci kabulü ilişkisinin belirli derinliğe erişebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Azam, J. P. & Berlinschi, R. (2009). The Aid Migration Trade-Off. Toulouse School of Economics Working Paper Series 09-077, 1-33.
- Bermeo, S. B. & Leblang, D. (2015). Migration and Foreign Aid. *International Organization*, 69, 627-657. doi:10.1017/S0020818315000119.
- Berthelemy, J. C., Beuran, M. & Maurel, M. (2009). Aid and Migration: Substitutes or Complements?. *World Development*, 37(10), 1589-1599.
- Clist, P. & Restelli, G. (2020). Development Aid & International Migration to Italy: Does Aid Reduce Irregular Flows?. *World Economy*. doi: 10.1111/TWEC.13017.
- Dreher, A., Fuchs, A. & Langlotz, S. (2019). The Effects of Foreign Aid on Refugee Flows. *European Economic Review*, 112, 127-147.
- Gamso, J. & Yuldashev, F. (2017). Targeted Foreign Aid and International Migration: Is Development Promotion an Effective Immigration Policy?. *Aid Data Working Papers*, 1-32.
- Gamso, J. & Yuldashev, F. (2018). Does Rural Development Aid Reduce International Migration?. *World Development*, 110, 268-282.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. & Sturm, J. E. (2019). The KOF Globalisation Index-Revisited. *Review of International Organizations*, 14(3), 543-574. <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>.
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, Erişim Tarihi: 11.08.2020.
- Idriz, N. (2018). The EU-Turkey Statement or the 'Refugee Deal': The Extra-legal Deal of Extraordinary Times?. In Dina Siegel & Veronika Nagy (Eds.), *The Migration Crisis?: Criminalization, Security and Survival* (pp. 61-84). Den Haag: Eleven International Publishing.
- Janati, M. & Thiele, R. (2017). The Impact of Foreign Aid on Migration Revisited. *European University Institute Working Papers*, 1-30.
- Magweva, R. & Sibanda, M. (2020). Inflation and Infrastructure Sector Returns in Emerging Markets-Panel ARDL Approach. *Cogent Economics & Finance*, 8(1730078), 1-17.
- Mallick, L., Mallesh, U. & Behera, J. (2016). Does Tourism Affect Economic Growth in Indian States? Evidence from Panel ARDL Model. *Theoretical and Applied Economics*, XXIII, 1, 183-194.
- Menard, A. & Gary, A. (2018). Aid, Trade and Migration: How Do Bilateral Flows Interact?. *World Economy*, 41, 431-456.
- Murat, M. (2020). Foreign Aid, Bilateral Asylum Immigration and Development. *Journal of Population Economics*, 33, 79-114. <https://doi.org/10.1007/s00148-019-00751-8>.
- Nazlıoğlu, Ş. (2011). Tarımsal Fiyatlarda Hedefi Aşma Hipotezi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel ARDL Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 48(556), 67-80.

- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. P. (1999). Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), 621-634.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. CESifo Working Paper Series No. 1229; IZA Discussion Paper No. 1240. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=572504>
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Schilling, T., Rauscher, S., Menzel, C., Reichenauer, S., Muller-Schilling, M., Schmid, S. & Selgrad, M. (2017). Migrants and Refugees in Europe: Challenges, Experiences and Contributions. *Visceral Medicine*, 33, 295-300. DOI: 10.1159/000478763.
- Swamy, P. A. (1970). Efficient Inference in a random Coefficient Regression Model. *Econometrica*, 38(2), 311-323.
- Tatoğlu, F. (2017). Panel Zaman Serileri Analizi. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Ugarte, D. & V. Verardi, V. (2010). Does Aid Induce Brain Drain? The Effect of Foreign Aid on Migration Selection. *CRED Working Papers*, 1-38.
- UNHCR (2018). *Global Trends: Forced Displacement in 2018*.
- UNHCR (2019). *Global Trends: Forced Displacement in 2019*.
- World Bank (2020). *World Development Indicators*, <https://data.worldbank.org/indicator>, Erişim Tarihi: 28.06.2020.
- Yıldız, F. (2019). Akdeniz'de Düzensiz Göç ile İnsan Ticaretinin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri. (Hasret Çomak & Burak Şakir Şeker, Editörler). *Akdeniz Jeopolitiği içinde* (ss. 699-716). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

